

TAALKUNDE IN HET VOORTGEZET ONDERWIJS EEN BREDER PERSPECTIEF

In het voorjaar van 2010 verscheen de special *Taalkunde en het schoolvak Nederlands*, uitgegeven door de vaksectie Nederlands van Levende Talen en LTM. Enthousiaste docenten Nederlands, taalkundigen, uitgevers en vakdidactici Nederlands berichtten over hun visie, plannen en ervaringen met taalkunde in het voortgezet onderwijs. In reactie daarop roept Marjon Tammenga-Helmantel op tot krachtenbundeling. Ze pleit daarbij voor een helderder beleid en een bredere kijk op taalkundeonderwijs, onder andere in samenwerking met de moderne vreemde talen.

MARJON TAMMENGA-HELMANTEL

Met een ietwat jaloerse blik kan de docent met taalkundige interesse kijken naar de positie die literatuur in het onderwijs inneemt: een vaste plek in de eindtermen, relatief veel lesmateriaal, een lange onderwijstraditie en onderzoekers die zich bekommeren om de bijbehorende didactiek. Neerlandici die taalkunde een warm hart toedragen, kennen hun plek: hun liefde kunnen ze belijden binnen een keuzeonderdeel van het schoolexamen of ze moeten het in een onbewaakt ogenblik in hun les binnensmokkelen. De special *Taalkunde en het schoolvak Nederlands* van Levende Talen (Hulshof & Hendrix, 2010) laat zien dat er versnipperd initiatieven zijn in vooral de bovenbouw van havo en vwo. Vanuit de praktijk worden interessante en inspirerende ideeën gepresenteerd. Sommige docenten maken daarbij gebruik van bestaand

lesmateriaal, andere ontwikkelen hun eigen programma. Ook taalkundigen, uitgevers en vakdidactici Nederlands geven in deze extra uitgave hun visie op taalkundeonderwijs ten aanzien van doelen, didactiek en inhoud.

Waarom speelt taalkunde zo'n marginale rol in het voortgezet onderwijs (vo), of nog belangrijker, hoe krijgen we taalkunde als verplicht onderdeel in het curriculum? Ik wil hier graag pleiten voor twee zaken. Ten eerste is er een team van – noem het maar – taalkundeliefhebbers nodig die een helder beleid uitzetten en duidelijke keuzes maken in doelen, opzet en didactiek. Dit is noodzakelijk om ministers of staatssecretarissen te overtuigen van het nut van taalkunde binnen het vo. Hierover straks meer. Ten tweede zie ik grotere kansen voor een versteviging van taalkunde binnen het vo als het perspectief dat werd genomen in de genoemde special verbreed wordt.

Willen we taalkunde introduceren om leerlingen zo te laten zien en ervaren hoe fascinerend taal in elkaar steekt?

Breder perspectief

De special is gevuld met bijdragen over taalkunde binnen het moedertaalonderwijs in Nederland. Bij een breder perspectief moet men denken in drie richtingen. Ten eerste het internationale perspectief. Wat is de positie van taalkunde in het moedertaalonderwijs in de omringende landen? En welke keuzes zijn daar gemaakt ten aanzien van doelen, didactiek en inhoud, en waarom? Wellicht kunnen we leren van elders opgedane kennis en ervaring.

Naast het internationale perspectief kan ook dicht bij huis steun en enthousiasme gevonden worden. Docenten moderne vreemde talen (mvt) kunnen hun inbreng hebben. Zij kunnen taalkundige fenomenen in een contrastief en vaak zeer verhelderend perspectief plaatsen. Het idee van een vruchtbare samenwerking tussen moedertaalonderwijs en vreemdetalenonderwijs is niet nieuw. Hawkins (1999) pleit in het kader van de discussie over *language awareness* voor taalkunde en schoolbreed taalbeleid in het (Britse) curriculum. Daarbij leidt een contrastieve benadering met gesprekken in en over de vreemde taal tot inzicht en begrip van de moedertaal. De nagestreefde resultaten zijn daarbij een grotere taalvaardigheid in de moedertaal en een betere voorbereiding op het leren van vreemde talen, met name buiten de schoolmuren.

Ten slotte is het belangrijk om taalkundeonderwijs niet te verwarren met traditioneel grammaticaonderwijs en om niet het nut van het laatste in twijfel te trekken ten gunste van taalkundeonderwijs (cf. Zwart, 2010). Taalkunde mag de aandacht voor traditionele ontleding niet wegnemen en hoeft dat ook niet te doen. Taalbeschouwing, onder meer met behulp van het traditionele ontleedinstrumentarium, draagt verder bij aan de taalvaardigheid in de moedertaal waar deze afwijkt van de standaardnorm (cf. Coppen, 2010, p. 27). Taalbeschouwing verschaft in het ideale geval inzicht in de kenmerken van het Nederlands en heeft na transfer een positieve invloed op met name de schriftelijke vaardigheden van de taalgebruiker, waar hij/zij tijd heeft voor reflectie. En ook voor de (gevorderde) taalleerder van een vreemde taal lijkt schrijfvaardigheid een gunstig effect te hebben op de taalvaardigheid in

die vreemde taal en inzicht in het taal te bevorderen (Little, 1997).

De discussie over het nut van traditioneel ontleiden speelt binnen de mvt niet of nauwelijks. Taalverwervingsonderzoek heeft aangetoond dat grammaticale instructie effect heeft en doet uitspraken over de effectiviteit daarvan (bijvoorbeeld Robinson, 1996; DeKeyser, 1995; Andringa, 2007; Arends et al., 2010). Verder wordt het grammaticaonderwijs binnen het schoolvak Nederlands door de collega's van mvt als grote hulp beschouwd en ook zo gewaardeerd.

Beleid

Naast het verbreden van het perspectief is ook een duidelijk beleid van groot belang. Buitenstaanders dienen te worden overtuigd van het belang van taalkunde in het vo. Dan denk ik vooral aan heldere uitspraken over doelen, gevolgd door keuzes op inhoud en didactiek. De volgorde is daarbij mijns inziens essentieel om daarmee tot een stevig bouwwerk te komen. De keuzes van het waarom van taalkunde in het vo en daaraan gekoppeld de doelen zijn nu nog niet gemaakt. In de special komen verschillende posities naar voren. Willen we taalkunde introduceren om leerlingen zo te laten zien en ervaren hoe fascinerend taal in elkaar steekt? Willen we leerlingen voorbereiden op wetenschappelijk onderzoek en onderwijs door ook deze kant van een studie in de letteren te belichten? Of verwachten we de taalvaardigheid van de leerlingen naar een hoger niveau te krijgen door de inzet van taalkunde? Stuk voor stuk legitieme redenen voor de invoering van taalkunde, maar een helder beleid is wel noodzakelijk om bewindslieden, beleidsmakers en misschien ook wel vakcollega's te overtuigen.

Een korte blik op de al eerder aangeduide riantere positie die literatuur zowel bij Nederlands als bij de mvt heeft, kan misschien helpen ook taalkunde een plek binnen het vo te verschaffen. Ontstaan uit een academische traditie van literatuuronderzoek is literatuuronderwijs in het vo gericht op leesmaakontwikkeling en het zichtbaar maken van de schoonheid en waarde van literaire teksten met behulp van literaire begrippen en literatuurgeschiedenis. De leeskilometers die daarbij afgelegd worden, dragen mogelijk zelfs bij aan de taalverwerving

en -vaardigheid van de leerling. De parallelen met de bovengenoemde doelen van taalkundeonderwijs vallen op. We zetten in op een plek binnen het vo voor taalkunde naast letterkunde (en taalverwerving/taalbeheersing).

Organisatie en invoering

Hoe organiseren we taalkunde binnen het vo? Net als bij letterkunde? In de regel wordt literatuur verdeeld over de verschillende vaksecties. De experts van de verschillende talen belichten de literatuur binnen hun taal en werken al dan niet samen met andere secties voor enige afstemming. Voor taalkundeonderwijs wil ik echter pleiten voor geïntegreerd taalkundeonderwijs. Een talenbrede aanpak brengt de hierboven geformuleerde doelen voor het taalkundeonderwijs binnen bereik. Zo geeft het veel beter de positie weer die taalkunde binnen de universiteit heeft, en ook biedt het dan veel betere kansen om onze fascinatie voor het taalsysteem op leerlingen over te brengen. Het succes van de talenquiz (De Graaf & Verrips, 2010, p. 60–61) is een voorbeeld van deze benadering. Ook een nieuwe bewerking van bestaande taalkundemodules van het ETOC (De Gloppe & Herder, 2010) laat een voorzichtige stap in die richting zien.

Een praktisch punt voor de invoering van taalkunde in het vo is de deskundigheid van de zittende en aankomende docenten. Zijn zij op de hoogte van verschillende taalkundige methodes van onderzoek en actuele onderzoeksresultaten? En kunnen zij didactisch de vertaalslag maken naar de doelgroep? Zittende docenten zijn wel taalkundig geschoold, maar ze zijn, een enkeling daargelaten, niet op de hoogte van recent taalkundig onderzoek. Jonge docenten en lio's zijn weliswaar nog niet zo lang geleden op de universiteit in aanraking gekomen met taalkunde en idealiter het bijbehorende onderzoek, maar beschikken niet vanzelfsprekend over didactische ervaring en inzichten om hun vakkennis om te zetten naar praktische invulling en deze te concretiseren.

Bovenstaande heeft duidelijk gemaakt dat taalkunde wel degelijk een plek verdient binnen het vo. Gezien de complexiteit van de stof die in de bestaande methodes voor taalkunde en in het gepresenteerde materiaal in de

taalkundespecial lijkt invoering in de bovenbouw havo/vwo nu het meest realistisch (maar zie Hawkins (1999) voor een leerlijn van basisonderwijs tot en met vo). Willen we er wat van maken, dan moeten we het goed verkopen. Ervarensdeskundigen uit het onderwijsveld, didactici en taalkundigen moeten samen, en wel in samenwerking met mvt-deskundigen, een strategisch plan maken voor geïntegreerd taalkundeonderwijs, op inhoudelijk en didactisch niveau. Onderzoek op dit terrein zoals voorgenomen door Van der Aalsvoort (2010, p. 33–36) zal naar verwachting daarbij een bijdrage kunnen leveren. ■

Marjon Tammenga-Helmantel studeerde Duitse taal- en letterkunde en Algemene taalwetenschap aan de RUG en promoveerde in 2002 op een onderwerp uit de Nederlandse taalkunde (Universiteit Leiden). Van 2003 tot 2008 was zij werkzaam als docent Duits op het H.N. Werkmancollege te Groningen. Sinds 2006 is zij als vakdidactica Duits verbonden aan het Universitair Onderwijscentrum Groningen (UOCG).

LITERATUUR

- Aalsvoort, M. van der. (2010). Taalkunde in het schoolvak Nederlands in de tweede fase. In H. Hulshof & T. Hendrix (Red.), *Taalkunde en het schoolvak Nederlands* (pp. 33–36). Amsterdam: VLLT.
- Andringa, S. (2007). Grammaticaonderwijs en de ontwikkeling van tweedetaalvaardigheid. *Levende Talen Tijdschrift*, 8(1), 23–29.
- Arends, E., Bakker, H., Buunk, E., Dijks, H., Goede, R. de, Hillen, W., Laumann, M., Maas, S., & Worp, K. van der. (2010). Effectiviteit van grammaticaonderwijs. *Levende Talen Magazine*, 9(7), 14–17.
- Coppen, P. A. (2010). De taal is een rommeltje. In H. Hulshof & T. Hendrix (Red.), *Taalkunde en het schoolvak Nederlands* (pp. 26–28). Amsterdam: VLLT.
- DeKeyser, R. (1995). Learning second language grammar rules: An experiment with a miniature linguistic system. *Studies in second language acquisition*, 17, 379–410.
- Gloppe, C. de, & Herder, A. (2010). *Modulen taalkunde voor de tweede fase van het vwo*. Groningen: ETOC.
- Graaf, A. de, & Verrips, M. (2010). De talenquiz: Een maandelijks quiz over taal en taalkunde. In H. Hulshof & T. Hendrix (Red.), *Taalkunde en het schoolvak Nederlands* (pp. 60–61). Amsterdam: VLLT.
- Hawkins, E. W. (1999). Foreign Language Study and Language Awareness. *Language Awareness*, 8, 124–142.
- Hulshof, H., & Hendrix, T. (Red.). (2010). *Taalkunde en het schoolvak Nederlands*. Amsterdam: Vereniging van Leraren in Levende Talen.
- Little, D. (1997). Language awareness and the autonomous language learner. *Language Awareness*, 6, 93–104.
- Robinson, P. (1996). Learning simple and complex second language rules under implicit, incidental, rule-search, and instructed conditions. *Studies in Second Language Acquisition*, 18, 27–67.
- Zwart, J. W. (2010). Levende taalkunde. In H. Hulshof & T. Hendrix (Red.), *Taalkunde en het schoolvak Nederlands* (pp. 51–54). Amsterdam: VLLT.